

Verdensarvsenter for bergkunst - Alta Museum

Skjøtsel og tilsyn ved bergkunsten i Alta

Verdensarven og øvrige lokaliteter

2024

RAPPORT

Karin Tansem
Seksjon for bergkunst og verdensarv
November 2024

**ALTA
MUSEUM**

World Heritage
Rock Art Centre

Skjøtsel og tilsyn ved bergkunsten i Alta 2024 – verdensarven og øvrige lokaliteter: Rapport

Karin Tansem, VAM

Sammendrag

Alle felt har blitt skjøttet og tilsyn har blitt gjennomført etter plan, utført av VAMs fast ansatte arkeologer. Norunn Kristiansen, praktikant og mastergradsstudent fra NTNU har også deltatt.

Alle feltene ble luket og ryddet i mai eller begynnelsen av juni. At feltene blir grundig luket tidlig i sesongen er en stor fordel med tanke på veksten utover sesongen. Vegetasjonsveksten på feltene, og spesielt i Kåfjord og på enkelte av feltene i Jiepmaluokta, var like fullt kraftig i 2024, og dette henger sammen med en varm og fuktig sommer. Det ble foretatt vedlikeholdsluking ved de ukentlige tilsynene, men det var også nødvendig å ta noen grundige runder senere i sesongen.

Den rutinemessige etanolbehandlingen av alle helleristningsfeltene ble satt på pause i 2023 for å observere utviklingen av lavvekst uten dette tiltaket. Selv om lavveksten var begrenset, observerte vi at det spesielt på felt med vannsig og/eller tett omkringliggende vegetasjon utviklet seg en god del lav og alger i 2024. Partiene på felt med merkbar tiltagende lav- og algevekst ble derfor påført etanol. De etanolbehandlede partiene utgjør likevel en liten del av det samlede bergkunstfeltarealet.

Det har ikke blitt registrert noen nye tilfeller av hærverk på bergkunsten i 2024. Den alvorligste hendelsen dette året er at det har gått nok et ras ved hellemerifeltet Transfarelv 2B. Maleriene ble antakeligvis ikke skadet, da de utraste blokkene ikke ser ut til å ha berørt bergflatene direkte. Pga. fare for mer utrasing, har det ikke latt seg gjøre å undersøke maleriene nærmere (se egen rapport).

Formidlingen arkeologene gjør under skjøtsel og tilsyn har stor verdi. Dialogen med turister i Jiepmaluokta og lokalbefolkning i andre områder øker vår innsikt omkring hvordan besøkende opplever tilrettelegging, bevaringstiltak og formidling. Vi får anledning til å forklare hva vi gjør, og samtidig formidlet både kulturhistorie og bergkunst på en direkte måte.

Innhold

Skjøtsel og tilsyn utført i 2024	1
Etanolbehandling.....	1
Luking, vegetasjonspleie, rydding og fjerning av organisk materiale	4
Annen skjøtsel.....	5
Tilsyn.....	5

Vedlegg:

Vedlegg 1. Oversikt over etanolbehandlede felt i 2024

Internt også

Vedlegg 2. Skog- og vegetasjonspleie i verdensarvområdene 2024

Vedlegg 3. Fortløpende logg med notater fra skjøtsel 2024

Vedlegg 4. Fortløpende logg med notater fra tilsyn 2024

Skjøtsel og tilsyn utført i 2024

Både skjøtsel og tilsyn har i 2024 gått etter plan, uten større avvik. Arbeidet har blitt utført av fast ansatte arkeologer ved VAM: Heidi Johansen, Evelyn Johnsen, Rune Normann, Eirik Haug Røe, Mari Arntzen og Karin Tansem, samt praktikant og mastergradsstudent Norunn Kristiansen, NTNU. Fortløpende logg over utført skjøtsel og tilsyn ble ført (vedlegg 2 og 3).

Verdt å nevne er all formidlingen arkeologene får anledning til å gjøre i forbindelse med skjøtsel og tilsyn. Man stadig kommer i kontakt med spesielt turister i Jiepmaluokta og lokalbefolkning på de andre lokalitetene. Det oppstår gjerne gode dialoger i disse møtene, der arkeologene får forklart hva de gjør og hvorfor, og også gjerne kommer inn på de kulturhistoriske sammenhengene. Samtidig får vi også større innsikt i hva publikum og brukerne av områdene tenker om bergkunsten, og hvordan den blir formidlet og tilrettelagt, som kan være nyttig i vårt videre arbeid.

Etanolbehandling

Etter mange år med rutinemessig påføring av etanol på alle felt, ble denne praksisen satt på vent i 2023, slik at vi kunne observere utviklingen på feltene, og eventuelt legge om rutinene¹. Etter sesongen 2023, der etanolbehandlingen ble begrenset til lavbevokste felt som skulle dokumenteres, inkludert Amtmannsnes 3A, 3B og 3C og Kåfjord 3, har vi sett at lav- og algeveksten enkelte steder igjen har kommet tilbake og tiltatt kraftig enkelte steder. Dette gjelder bergflater med vannsig, tett omkringliggende vegetasjon eller andre forhold som gjør at bergflatene ikke tørker ordentlig etter regn. Vi har valgt å etanolbehandle disse partiene i 2024. Etanolbehandling på helleristningsfeltene har likevel blitt holdt på et minimum. Etanolen ble blandet i forholdet 70% sprit og 30% vann, bortsett fra hvis bergflatene var fuktige på forhånd, ved vannsig eller nedbør.

Felt som har blitt helt eller delvis etanolbehandlet for å fjerne lav for dokumentasjon i 2024 er:

Ole Pedersen 8A og 8B

Apana Gård 2A og 2B, bergflaten mellom de to feltene

Apanes 1, en løsblokk

MBA3

Amtmannsnes 3 (der det er figurer)

Kåfjord 1 (et lite område øst for og i tilknytning til hovedfeltet) og **Kåfjord 3**,

Felt som har blitt etanolbehandlet på partier pga. tiltagende lav- og algevekst er:

Bergbukten 8B, 7B, BB3A, BB3B og BB1

Ole Pedersen 11A, 1C, OP4 (vest), OP7 og OP8B

Bergheim 1, 6 og 9

MBA 3

Apana Gård 1

Storsteinen

Kåfjord 1 og 2 (2 omganger)

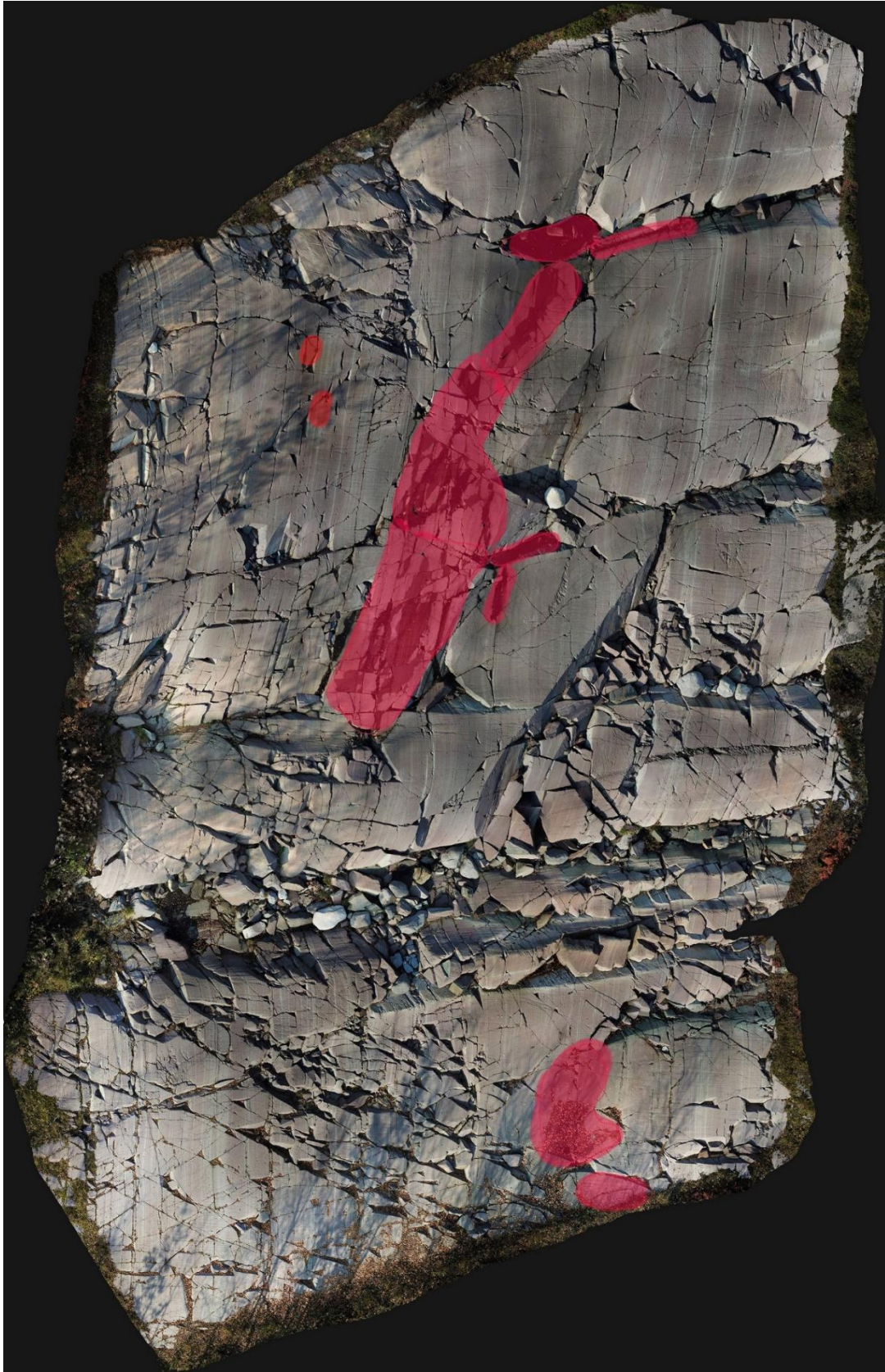
Amtmannsnes 2B

For kart, se oversikt over etanolhandlede felt i Alta 2024 (vedlegg 1).

¹ Se Skjøtsel og tilsyn ved bergkunsten i Alta – Verdensarven og øvrige lokaliteter i 2023. Rapport og strategi fremover.

Figur 1: Nyvekst av lav og alger på tidligere etanolbehandlede felt. Øverst: Ole Pedersen 4 og 7, i midten: Bergheim 6 og Amtmannsnes 2B, nederst: Ole Pedersen 11A og 11C. Foto: K.Tansem, VAM

Figur 2: Områder med økende lav- og algevekst som ble etanolbehandlet i 2024. Illustrasjon: K. Tansem, VAM

Luking, vegetasjonspleie, rydding og fjerning av organisk materiale
Skjøtselen i 2024 har omfattet rydding, luking og vedlikehold av vegetasjon både på feltene og i omgivelsene og fjerning av rusk og rask etter behov, både ved verdensarvområdene og andre bergkunstlokaliteter i Alta.

Alle feltene i Jiepmaluokta, samt Kåfjord, Storsteinen og Amtmannsnes ble grundig ryddet og luket i mai og juni slik at vi fikk tatt unna mye vegetasjon tidlig i vekstsesongen. Vedlikeholdsluking og fjerning av rusk og barnåler ble utført fortløpende ved de ukentlige tilsynene. Noen felt, som Kåfjord, krevde flere omfattende lukerunder.

På Amtmannsnes ble stien som går fra nedsiden av AMT1 og gjennom skogen mot AMT2, ryddet og trær og buskas tatt ned for å gjøre denne stien mer innbydende og lokke folk på tur fra å gå over helleristningsfeltene på AMT1 og mot fotballbanen. Det ble også lagt klopper i de våte partiene (se egen rapport om tilretteleggingen på Amtmannsnes).

Figur 3 Heidi Johansen og Rune Normann rydder skog på stien til Amtmannsnes 2. (Foto: K. Tansem, VAM)

Vegetasjonspleien på og ved feltene har vært mer krevende i år enn normalt, og dette skyldes den varme og fuktige sommeren. Det vokste spesielt mye på Kåfjordfeltet, som også er det mest sårbare med tanke på forvitring og andre naturlige skader. Feltet er fragmentert, oppsprukket og preget av flere tversgående forsenkninger, og her siver det stadig inn vann fra den frodige skogen overfor, noe som også tilfører mye næring til det som vokser her, og som gir grobunn for et mangfoldig spekter av vekster. VAMs praksis har tidligere vært å rense små og store sprekker for alt organisk materiale for å hindre plantevekst, men alle de løse bitene av varierende størrelse som befinner seg i sprekker og forsenkninger, har vært en bekymring.

VAM foreslo derfor høsten 2023 for forvaltningsgruppa for Verdensarven Bergkunsten i Alta, bestående bl.a. av representanter fra FFK, RA, TMU og Sametinget, å la være å fjerne organisk

materiale i forsenkningene på noen av de mest fragmenterte partiene, og la enkelte former for vegetasjon etablere seg, slik som moser, småplanter og noen typer gress. Dette kan stabilisere bergflatene på feltet, og samtidig dempe slitasjen skjøtselen i seg selv kan påføre steinen. Tilgroingen i de utvalgte områdene vil skje gradvis fra naturens side, og det er viktig å understreke at vi fortløpende skal vurdere effekten. Tiltaket ble diskutert og godkjent.

Denne sesongen ble det luket bort blant annet store mengder ørsmå bjørk, men også dvergbjørk, older, furu og einer. og andre større vekster med kraftige røtter, som ryllik, geitrams og noen gressarter. Samtidig vil vi kanskje se økt lav- og algevekst pga. avrenning av næringsrikt vann fra disse sprekkene, og må derfor avveie hvordan vi velger å skjøtte dette feltet fremover. Hvis klimaet blir varmere og fuktigere, kan det bli utfordrende å ha noenlunde kontroll på vegetasjonen her. Det er mulig etanolbehandling også har effekt på tilgroing av andre vekster enn lav og alger.

For oversikt over skogs- og vegetasjonspleie i verdensarvområdene, se vedlegg 2 (Rune Normann, BOV).

Annen skjøtsel

Under tilsyn har det blitt funnet spor etter uønsket aktivitet i bergkunstområdene, blant annet bålbrekking (ikke i direkte berøring med feltene, men bekymringsfullt uansett), og søppel eller annet som blir lagt igjen. Bålrester og vedhauger har blitt ryddet bort gjentatte ganger. Det har også vært nødvendig å fjerne søppel fra enkelte områder, oftest i forbindelse med tilsyn. Dette gjelder spesielt i Doarras-området som brukes hyppig av en barnehage som en «eventyrskog», med diverse installasjoner som kan anses som uønsket og skjemmende.

Figur 4: Eksempler på hva man an finne i området rundt Doarras 1 og 3. (Foto H. Johansen, VAM)

Tilsyn

Det ble ført tilsyn ved alle lokaliteter i 2024. Alle feltene i Hjemmeluft (med unntak av Decca, som ligger under torv), Doarras, Kåfjord, Amtmannsnes, Storsteinen, Tollevik og Transfarelv 1, ble besøkt ukentlig mellom uke 20 og uke 41, med noen få unntak. Det ble ført rundt 220 tilsyn på disse lokalitetene i 2024. Samtidig med tilsyn ble det utført vedlikeholdsluking, rydding og kosting.

Ved 'fjern'-lokalitetene Transfarelv 2-8, Årøya, Kongshus, Svartskog og Kråknes ble det ført tilsyn en gang, mens Isnestofen ble besøkt 2 ganger. Isnestofen 7 fikk ikke tilsyn i 2024. Skjøtselen på disse lokalitetene ble gjort samtidig med tilsynene.

Ny tilrettelegging og nye informasjonsskilt ble satt opp på Apanes i 2024, og det kan se ut til at bålrensingsiveren her er noe dempet. Imidlertid ble noen av steinblokkene med verdensarvlogoen inngravert plassert rundt helleristningsfeltene på Apanes for å veilede besøkende om hvor de skal gå, veltet og flyttet på. Spor etter sykling og annen ferdsel over og rundt helleristningsfelt, spesielt på Amtmannsnes, ble også stadig observert. Det ble likevel observert gjentatte tilfeller av sykling over feltene (spesielt på Amtmannsnes), annen ferdsel over bergflatene (spesielt på Apanes).

Alta kommune har noen sauer gående (med Nofence) i grøntarealer for å beite ned vegetasjon. I sommer har de vært i Tollevika, og ved tilsyn ble det oppdaget saueull på bergveggen med hellemalerier. Sauene har nok ligget inntil berget for å hvile i ly. Saken er tatt opp med Alta kommune, som med Nofence-teknologien kan kontrollere hvor sauene kan bevege seg, for å unngå slike situasjoner ved senere anledninger.

Det har ikke blitt registrert noen nye tilfeller av hærverk på bergkunsten i 2024. Den alvorligste hendelsen dette året er at det har gått nok et ras ved hellemalerifeltet Transfarelv 2B. Maleriene ble antakeligvis ikke skadet, da de utraste blokkene ikke ser ut til å ha berørt bergflatene direkte. Pga. fare for mer utrasing, har det ikke latt seg gjøre å undersøke maleriene nærmere (se egen rapport).

Det har vært diskutert å redusere antall tilsyn. Samtidig er det viktig å oppdage skader og hærverk så tidlig som mulig, og hvis tilsynene reduseres kan det ta tid før både hærverk og andre skader oppdages på litt avsidesliggende eller skjermede felt og lokaliteter.

Figur 5: Sauene som beiter i Tollevik har vært borti hellemaleriene, og etterlatt seg bevis. (Foto: R. Normann, VAM)

27/11-2024

Karin Tansem